

บทสรุปผู้บริหาร

การประเมินผล การปฏิรูปประเทศไทย

ภายใต้รัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2560

โดย
ดร.ถวิลวดี บุรีกุล
และคณะ

สถาบันพระปกเกล้า

บทสรุปผู้บริหาร

การปฏิรูปประเทศไทยมีการดำเนินการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ มาแล้วหลายยุคหลายสมัยและเมื่อประกาศใช้บังคับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่ารัฐธรรมนูญมีบทบัญญัติถึงเจตนารมณ์ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ รวมไปถึงกระบวนการปฏิรูปประเทศที่เข้มข้นอย่างมาก เมื่อได้มีการดำเนินการปฏิรูปประเทศตามกรอบหลักเกณฑ์ที่รัฐธรรมนูญ กฎหมาย และแผนการปฏิรูปประเทศกำหนดไว้ ซึ่งเป็นไปตามกรอบหลักเกณฑ์การดำเนินการโดยฝ่ายที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบแล้วนั้น

การประเมินผลการบรรลุเป้าหมายหลักหรือเป้าหมายสูงสุดอันเป็นผลอันพึงประสงค์จากการกำหนดให้มีการปฏิรูปประเทศตามรัฐธรรมนูญ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องดำเนินการเพื่อองค์ความรู้สำหรับการปฏิรูปประเทศไทยในอนาคตต่อไป ดังที่ได้มี **“โครงการศึกษาวิจัยประเมินผลการปฏิรูปประเทศไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560”** โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ประกอบด้วย (1) เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนากาการปฏิรูปประเทศของไทย (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ โครงสร้าง แนวทาง รูปแบบ และกลไกการปฏิรูปประเทศไทย (3) เพื่อประเมินผลการปฏิรูปประเทศตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และ (4) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อโครงสร้าง แนวทาง รูปแบบ และกลไกการปฏิรูปที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย

ในการดำเนินโครงการศึกษาวิจัยฯ นี้ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เป็นหลัก โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (field research) 3 รูปแบบ (การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่ม และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ) โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้เกี่ยวข้องและผู้ได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปประเทศอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันว่ากระบวนการประเมินผลการปฏิรูปประเทศโดยคณะผู้ศึกษาวิจัยนี้เป็นไปโดยสอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Public Participation) โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดและวิธีการประเมินแบบ Objective and Key Results (OKRs) ประเมินผลการบรรลุเป้าหมายหลักหรือวัตถุประสงค์หลักของการปฏิรูปประเทศ ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 257 และการบรรลุผลลัพธ์หลัก (Key Results) ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 258

จากการศึกษาวิจัยประเมินผลการปฏิรูปประเทศไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีข้อค้นพบประการสำคัญดังต่อไปนี้

การออกแบบโครงสร้าง แนวทาง รูปแบบ รวมถึงกลไกการปฏิรูปประเทศ เป็น “กระบวนการ” ที่มีพัฒนาการด้านแนวความคิดที่เชื่อมโยงกับบริบทแวดล้อม สังคมวิทยาการเมืองไทย ซึ่งได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องก่อนบังคับใช้รัฐธรรมนูญ โดยเชื่อมโยงกับการปฏิรูปโดยสภาพปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.)

และ สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) แสดงถึงเจตจำนงของผู้นำทางการเมืองสูงสุดที่ได้ถืออำนาจรัฐอย่างต่อเนื่องยาวนาน ผ่านเครื่องมือทางกฎหมายระดับสูงสุด คือรัฐธรรมนูญ 3 ฉบับ และมีการจัดตั้งกลไกการปฏิรูประดับนโยบายและระดับปฏิบัติการเพื่อดำเนินการปฏิรูป แต่ประเด็นท้าทายสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน หรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอก แม้ว่าจะมีความพยายามกำหนดหลักประกันเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ในมาตรา 259 ของรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ ภาพโครงสร้างการปฏิรูปประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงกลไกการปฏิรูปสำคัญในระดับนโยบายที่มีการแบ่งบทบาทอำนาจหน้าที่ในกระบวนการปฏิรูปประเทศไทย ดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่าในเชิงโครงสร้างการปฏิรูปประเทศ เป็นเสมือนบ้านที่มีหลังคาคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีกฎหมาย 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ.2560 และพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2560 เป็นเสมือนคานรองรับหลังคา คือ รัฐธรรมนูญ กำหนดหลักเกณฑ์ กระบวนการ รวมถึงวิธีการดำเนินการปฏิรูป โดยส่งต่อไปยังแผนการปฏิรูปประเทศ ที่เป็นดังห้องปฏิบัติการปฏิรูปด้านต่าง ๆ ภายในบ้านรวมทั้งหมด 13 ด้าน ซึ่งมีบทบาทในกระบวนการปฏิรูปทั้งในแง่จัดทำมีแผนการปฏิรูปประเทศและการดำเนินการตามแผนการปฏิรูปประเทศ ร่วมกับเสาหลักของการปฏิรูปสองด้านคือคณะรัฐมนตรี และคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ นอกจากนี้ มีส่วนฐานรากของบ้านคือรัฐสภา โดยวุฒิสภารับบทบาทหน้าที่หลักในการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ ส่วนรัฐสภาแม้โดยหน้าที่เป็นฐานรากในแง่รับทราบการรายงานผลการดำเนินการปฏิรูปจากรัฐบาล แต่ในทาง

ปฏิบัติได้มีข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์และมีผลต่อการปรับปรุงแผนการปฏิรูปประเทศ และประกาศเป็นแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2564 จากข้อเสนอแนะว่าควรให้ความสำคัญกับการคัดเลือกเฉพาะกิจกรรมปฏิรูปประเทศที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Big Rock) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญเร่งด่วนและดำเนินการร่วมกันหลายหน่วยงาน สามารถดำเนินการวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรมในช่วงปี 2564 – 2565

ผลจากการประเมินการบรรลุเป้าหมายหลักหรือวัตถุประสงค์หลักจากการดำเนินการปฏิรูปในรอบ 5 ปี แบ่งเป็น 2 กลุ่มการปฏิรูป ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลการปฏิรูปประเทศ 7 ด้าน (1)

(1.1) เป้าหมายการปฏิรูปประเทศที่ยังไปไม่ถึง

เป้าหมายสูงสุด (Ultimate goal) ของการปฏิรูปประเทศ คือ วัตถุประสงค์ของการปฏิรูปประเทศตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 257 ที่บัญญัติเอาไว้ว่า การปฏิรูปประเทศต้องดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายดังต่อไปนี้

- (1) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่าง การพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาจิตใจ
- (2) สังคมมีความสงบสุขเป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ
- (3) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลจากการประเมินผลการปฏิรูปประเทศใน 7 ด้านประกอบด้วย ด้านการเมืองด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านสาธารณสุข ด้านสังคมและด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พบว่าการดำเนินการปฏิรูปประเทศเป็นเพียงขั้นพยายามปฏิรูปผลของความพยายามเป็นเพียงผลผลิตของโครงการและกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถบ่งบอกได้ว่าเกิดผลลัพธ์ (outcome) ของความพยายามที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว นอกจากนี้ความพยายามที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นส่วนใหญ่ไม่ได้มุ่งให้เกิดผลลัพธ์โดยตรงต่อการบรรลุเป้าหมายตามมาตรา 257 ของรัฐธรรมนูญ

สภาพความเป็นจริงของประเทศ สังคม และประชาชนหลังความพยายามดำเนินการปฏิรูปประเทศยังปรากฏสภาพดังนี้

1) สภาพของประเทศ

มีความสงบเรียบร้อยเกิดขึ้นเป็นบางช่วงเวลาซึ่งไม่ได้เกิดจากผลของการปฏิรูปประเทศ บางช่วงเวลาก่อเกิดจากการระบาดของโรคโควิด 19 บางครั้งเกิดจากการใช้กฎหมายปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบ ความรุนแรงจากความขัดแย้ง ยังถูกเก็บกดพร้อมที่จะปะทุออกมาเมื่อเงื่อนไขเอื้ออำนวย

ความสามัคคีปรองดองยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ความขัดแย้งจากความเห็นต่างทางการเมืองยังปรากฏขึ้นให้เห็นเป็นระยะ ๆ ความปรองดองทางการเมืองของพรรคร่วมรัฐบาลเกิดจากการประสานผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งไม่ได้เกิดจากผลของการปฏิรูปประเทศ การแสดงออกทางความคิดที่ต่างกันอย่างปรากฏภาพของการใช้ความรุนแรงและแบ่งขั้วกันอย่างชัดเจน

ในด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ปรากฏพบว่ามีแผนงานหรือโครงการใดที่พยายามดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ การดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเพียงการดำเนินการในกลุ่มเล็ก ๆ ระดับล่างของสังคมซึ่งเป็นการดำเนินการมาก่อนที่จะมีการปฏิรูปประเทศในขณะที่การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในโครงสร้างระดับบนไม่ปรากฏว่ามีการนำหลักการดังกล่าวนี้มาประยุกต์ใช้ ยังคงเป็นการดำเนินการยึดหลักเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมเป็นหลัก

ส่วนในด้านความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านวัตถุกับการพัฒนาจิตใจนั้น ปรากฏสภาพที่การพัฒนาทางวัตถุเจริญก้าวหน้าไปไกลกว่าการพัฒนาจิตใจเกิดสภาพความล้าหลังทางวัฒนธรรม (culture lag) ที่ความก้าวหน้าทางวัตถุเจริญก้าวหน้าไปไกลเกินกว่าความเจริญทางจิตใจจะตามทัน เกิดสภาพความห่างกันออกไปเรื่อย ๆ ระหว่างการพัฒนาทางวัตถุและการพัฒนาทางจิตใจ

2) สภาพของสังคม

สภาพของสังคมโดยทั่วไปยังไม่มีความสุข ปรากฏความรุนแรงเกิดขึ้นให้เห็นบ่อยครั้ง สภาพจิตใจของคนเปาะบางพร้อมที่จะระเบิดความรุนแรงออกมาได้ทุกเมื่อ การฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคมยังเป็นภาพข่าวที่มีความชุกอย่างต่อเนื่อง บางช่วงเวลาความสงบที่เกิดขึ้นไม่ได้มีผลมาจากการปฏิรูปประเทศ แต่เกิดจากช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

ในด้านของความเป็นธรรมนั้น ถึงแม้ว่าได้พยายามปฏิรูปกฎหมายและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไปได้ระดับหนึ่งแล้ว อาจมองเห็นผลของการปฏิรูปเพื่อสร้างความเป็นธรรมอยู่ได้บ้าง แต่ก็ยังเป็นเฉพาะผู้ที่ถูกระงับที่เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น ส่วนความเป็นธรรมทางสังคมของคนทั่วไปในด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมยังไม่ปรากฏว่ามีความพยายามดำเนินการปฏิรูปให้บรรลุเป้าหมายนี้

สำหรับเป้าหมายที่จะสร้างสังคมให้มีโอกาสพหุวัฒนธรรมเพื่อจัดความเหลื่อมล้ำ ไม่พบว่ามีความพยายามที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายนี้ สภาพของสังคมยังมีความเหลื่อมล้ำ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งในทางกลับกันได้ส่งผลต่อความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น

3) สภาพของประชาชน

ผลของการปฏิรูปประเทศไม่มีตัวบ่งชี้ที่กำหนดว่าประชาชนมีความสุข ส่วนใหญ่ยังมีความทุกข์กับภาวะหนี้สินครัวเรือน ความรุนแรงในครอบครัวอย่างเป็นภาพที่ปรากฏให้เห็น การระบาด

ของยาเสพติดอย่างรุนแรงในระดับครัวเรือนและชุมชน ค่าใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิตอย่างสูงเกินกว่ารายได้ ความขัดแย้งในครัวเรือนและอัตราการหย่าร้างสูงขึ้น ภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาวะทุกข์ของประชาชน

ส่วนเป้าหมายที่จะให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี พบว่าคุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้นกว่าเมื่อ 30 - 40 ปีก่อน เป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา การสาธารณสุข ไม่พบว่ามีความพยายามในการดำเนินการปฏิรูปประเทศที่มุ่งไปสู่เป้าหมายนี้ สภาพโดยทั่วไปรายงานชนบทยังมุ่งเข้าสู่การใช้แรงงานในเมืองในงานภาคเกษตรลดลง แรงงานภาคเกษตรเป็นแรงงานสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ครัวเรือนชนบทมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นขณะที่สัดส่วนของวัยแรงงานและวัยเด็กลดลง ประชาชนในวัยสูงอายุยังไม่ได้รับผลจากการปฏิรูปประเทศในด้านการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สำหรับเป้าหมายที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น ดูเหมือนว่าประชาชนมีส่วนร่วมน้อยลงกว่าในช่วงผลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 การดำเนินการในการพัฒนาประเทศยังรวมศูนย์อยู่ที่กลไกภาครัฐ ขณะที่ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมมีบทบาทในการมีส่วนร่วมน้อยลงรวมถึงบทบาทการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปประเทศ

ตามที่กล่าวมานี้ เมื่อประเมินโดยภาพรวมที่ยึดเอาเป้าหมายการปฏิรูปประเทศตามวัตถุประสงค์ของบทบัญญัติ มาตรา 257 จะเห็นว่าความพยายามในการปฏิรูปประเทศมาได้ระยะหนึ่งในช่วง 5 ปีแรก ยังไม่เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนและโดยตรงต่อการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

(1.2) ความพยายามและผลของความพยายามในการปฏิรูปประเทศ (1)

ความพยายามในการปฏิรูปประเทศ ซึ่งหมายถึงแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่จัดทำในลักษณะที่เรียกว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยยะสำคัญ (Big Rock) ที่คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ ได้จัดทำและนำไปปฏิบัติจนแล้วเสร็จ และปรากฏผลออกมาในรูปของผลผลิต (output) ของการดำเนินงาน ได้นำผลงานที่สำคัญ (key result) การดำเนินงานปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ มาวิเคราะห์ดูว่าผลที่เกิดขึ้นนั้น ก่อให้เกิดหรือนำไปสู่เป้าหมายของการปฏิรูปประเทศหรือไม่ สามารถพิจารณา ได้ดังนี้

1) การปฏิรูปด้านการเมือง

กิจกรรมการปฏิรูปด้านการเมืองมีการดำเนินงานเพื่อให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ 5 กิจกรรม ได้แก่

1. การส่งเสริมความรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะในทุกระดับ
3. การสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ
4. การส่งเสริมการพัฒนาพรรคการเมือง
5. การปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญเพื่อการปฏิรูป

เมื่อพิจารณาถึงผลงานที่สำคัญ ดังตาราง 1 จะเห็นว่ายังไม่ปรากฏผลลัพธ์ (out come) ที่มุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ตาราง 1 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านการเมืองและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายการปฏิรูปประเทศตาม มาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ มาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม มาตรา 257 (2)	ผลต่อ ประชาชน มาตรา 257 (3)
1.จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล
2.จัดทำชุดหนังสือเรื่องการปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญเพื่อการปฏิรูป	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล
3.จัดทำแอปพลิเคชัน 3 รายการเพื่อติดตามสถานการณ์การเลือกตั้ง	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล

ผลโดยรวมแล้วการปฏิรูปด้านการเมือง ดำเนินเพียงกิจกรรมย่อย ๆ ในขอบเขตจำกัด แม้ความขัดแย้งทางการเมืองจะดูสงบเงียบลง แต่เป็นผลมาจากการปราบปราม การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของประชาชนยังอยู่ในสภาพเดิม

2) การปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดิน

เป้าหมายของการปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดิน คือการสร้างภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชน การประเมินผลสำเร็จโดยภาพรวม (Ultimate goal) ไม่สามารถประเมินผลได้ชัดเจนสามารถทำการประเมินได้เพียงผลของความพยายามในการดำเนินงานแต่ละเรื่องซึ่งมีการดำเนินงานรายโครงการหรือรายกิจกรรมแยกไปตามแต่ละหน่วยงานที่รับผิดชอบ จึงยากที่จะเห็นผลของการเปลี่ยนแปลงโดยภาพรวม

เป้าหมายของการปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดินกำหนดเอาไว้ 4 เป้าหมาย ได้แก่

1. การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

2. การบูรณาการฐานข้อมูลของหน่วยงานของรัฐเข้าด้วยกัน
3. ปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างและระบบการบริหารงานของรัฐและแผนกำลังคน และ
4. ปรับปรุงและพัฒนาการบริหารงานบุคคลภาครัฐ

การดำเนินการปฏิรูปด้านบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปในลักษณะแยกกันไปดำเนินงานตามรายการทรง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นการมุ่งไปสู่การปรับปรุงการให้บริการประชาชน และการปรับปรุงระบบหรือกระบวนการและวิธีการทำงานของหน่วยราชการ กิจกรรมและโครงการที่ดำเนินการ จึงมีหลากหลาย แตกต่างกันไปตามแต่ละหน่วยงาน การดำเนินการปฏิรูปจึงเป็นลักษณะการปฏิรูปกระบวนการและวิธีการทำงานของหน่วยราชการมากกว่าการมุ่งไปที่การปฏิรูปเชิงโครงสร้างของการบริหารราชการแผ่นดิน ที่มีเป้าหมายที่จะทำให้เป็นภาครัฐของประชาชน

เมื่อพิจารณาถึงความพยายามและผลของความพยายามในการปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดินว่าบรรลุเป้าหมาย หรือนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ ตามมาตรา 257 มากน้อยเพียงใดนั้น พิจารณาได้จากตาราง 2

ตาราง 2 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดินและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายการปฏิรูปประเทศตาม มาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ มาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม มาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน มาตรา 257 (3)
เป็นโครงการ/ กิจกรรมของแต่ละส่วนราชการที่มุ่งปรับปรุงวิธีการทำงานและให้บริการประชาชน ส่วนใหญ่เป็นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการทำงานประมาณเกือบ 100 รายการ	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	อาจทำให้ประชาชนพึงพอใจต่อระบบที่อำนวยความสะดวกในส่วนผู้มาใช้บริการ

การปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดินมุ่งเน้นที่การปรับปรุงและพัฒนาระบบราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาระบบและวิธีการทำงานของหน่วยงานมากกว่าการมุ่งเน้นการบริหารราชการแผ่นดินในมิติการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง ซึ่งไม่มีการกล่าวถึงการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นว่าจะปฏิรูปโครงสร้างเพื่อปรับระบบความสัมพันธ์ใหม่อย่างไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการปฏิรูปประเทศ ตามวัตถุประสงค์ของมาตรา 257

3) การปฏิรูปด้านกฎหมาย

กำหนดเป้าหมายที่จะปฏิรูปเอาไว้ 4 รายการ ดังนี้

1. มีกลไกให้การออกกฎหมายที่ดีและเท่าที่จำเป็น

2. ปรับเปลี่ยนโทษทางอาญาที่ไม่ใช่ความผิดร้ายแรงให้เป็นโทษปรับทางพินัย
3. ให้ส่วนราชการที่มีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย
4. มีกลไกในการช่วยเหลือประชาชนในการจัดทำและเสนอร่างกฎหมาย

เมื่อพิจารณาผลงานที่สำคัญที่ได้ดำเนินการแล้ว อาจกล่าวได้ว่าผลงานของการปฏิรูปด้านกฎหมายสามารถสร้างผลลัพธ์ที่สำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ ตามวัตถุประสงค์ของมาตรา 257 ดังผลงานที่ปรากฏในตาราง 3

ตาราง 3 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านกฎหมาย และการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายการปฏิรูปประเทศตาม มาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ มาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม มาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน มาตรา 257 (3)
1.ประกาศใช้ พรบ. ปรับเป็นพินัย		มีความเป็นธรรม	ประชาชนไม่ทุกข์ หนัก
2.ประกาศใช้ พรบ. เข้าชื่อเสนอกฎหมาย			ประชาชนมีส่วนร่วม ในกระบวนการ นโยบายสาธารณะ
3.กำหนดกรอบให้ 21 หน่วยงานใช้ เทคโนโลยีในการบังคับใช้กฎหมาย		สร้างความเป็นธรรม ให้แก่ประชาชน	ประชาชนมีความสุข

การที่ผลงานสำคัญด้านการปฏิรูปกฎหมายส่งผลต่อผลลัพธ์ของการปฏิรูปได้ในระยะเวลาไม่นาน เนื่องจากผลงานที่ออกมาในรูปของผลผลิตที่เป็นตัวกฎหมายได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายและมีการนำไปปฏิบัติ ส่วนกิจกรรมตามเป้าหมายอื่น ๆ ในด้านการปฏิรูปกฎหมายยังไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จอันเนื่องมาจากสภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถพิจารณาได้ทันตามวาระสมัยของสภาผู้แทนราษฎรชุดก่อน

การปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรม การดำเนินงานปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรมได้กำหนดกิจกรรมที่ดำเนินการเอาไว้ 5 กิจกรรม ได้แก่

1. ให้ประชาชนสามารถติดตามความคืบหน้าขั้นตอนการดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรม
2. การรับแจ้งความร้องทุกข์ต่างท้องที่
3. การจัดหาทนายความอาสาประจำสถานีตำรวจ

4. ปฏิรูปการปล่อยตัวชั่วคราว การบันทึกภาพและเสียงในการตรวจค้น จับกุม และสอบปากคำ

ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรมเป็นไปตามที่กำหนดเอาไว้ในแผนการดำเนินงาน และอาจกล่าวได้ว่าสามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของมาตรา 257 ดังตาราง 4

ตาราง 4 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรมและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายการปฏิรูปประเทศตาม มาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ มาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม มาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน มาตรา 257 (3)
1.ประกาศใช้ พรบ.กำหนดระยะเวลา ในกระบวนการยุติธรรม		อาจลดความวิตกกังวล ในการดำเนินคดีตาม กระบวนการยุติธรรม	ประชาชนอาจมีความสุข ที่ทราบความคืบหน้า
2.ออกข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วย การปล่อยตัวชั่วคราว		คนยากจนมีโอกาส ทัดเทียมกับกลุ่มที่มี ฐานะดีกว่า	
3 มี application line เพื่อให้ คำปรึกษาด้านกฎหมายและการ ดำเนินคดี			ประชาชนมีความสุขจาก การมีที่พึ่ง
4 การรับคำร้องทุกข์แจ้งความต่าง ท้องที่			ประชาชนมีความสุขจาก การไม่เป็นภาระมาก
5 การจัดหาทนายความอาสาประจำ สถานีตำรวจ(ทำได้บางส่วน)		คนยากจนมีโอกาส ทัดเทียมมากขึ้น	
6 การใช้กล้องบันทึกภาพและเสียงใน การตรวจค้นจับกุมและสอบปากคำ (ทำได้บางส่วน)		ได้รับความเป็นธรรมจาก หลักฐาน	

อย่างไรก็ตามกิจกรรมการปฏิรูปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของตำรวจ พังเป็นการเริ่มต้นและยังไม่ทั่วถึง จำเป็นที่จะต้องมีการปรับตัวและเรียนเข้าสู่วัฒนธรรมและนวัตกรรมใหม่ขององค์กรและกระบวนการทำงาน

5) การปฏิรูปด้านสาธารณสุข

กำหนดกิจกรรมการปฏิรูปเอาไว้ 5 กิจกรรม ดังนี้

1. การปฏิรูปการจัดการภาวะฉุกเฉินและโรคอุบัติใหม่
2. การปฏิรูปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสร้างเสริมสุขภาพ
3. การปฏิรูประบบบริการสุขภาพผู้สูงอายุ
4. การปฏิรูประบบหลักประกันสุขภาพและกองทุนที่เกี่ยวข้อง
5. การปฏิรูปเขตสุขภาพให้มีระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ

ในแผนกิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรมนี้ คณะผู้วิจัยการปฏิรูปด้านสาธารณสุขไม่ได้ระบุข้อมูลชัดเจนว่าผลงานที่สำคัญ (key result) ของการปฏิรูปมีอะไรบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมการปฏิรูปดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงบริการ และการบริหารกิจการภายในระบบที่มีอยู่เดิม จึงไม่สามารถนำผลงานหลักมาวิเคราะห์ได้ว่าส่งผลลัพธ์ต่อเป้าหมายของการปฏิรูปมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม คณะผู้จัดด้านสาธารณสุขได้สรุปผลส่วนหนึ่งเอาไว้ว่า ยังมีความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมอันเนื่องมาจากกันได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันระหว่างประชาชนไทยที่ได้รับสิทธิประโยชน์จากกองทุนที่แตกต่างกัน

6) การปฏิรูปด้านสังคม

มีการกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการเอาไว้หลายกิจกรรม ได้แก่

1. การออมเพื่อสร้างหลักประกัน
2. การปรับปรุงระเบียบวิสาหกิจชุมชน
3. การส่งเสริมการปลูกต้นไม้ที่มีมูลค่าสูง
4. การเพิ่มมูลค่าที่ดิน
5. การจัดทำฐานข้อมูลตำบล

ในจำนวนนี้ถูกระบุว่ายังไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จได้แก่ 1) การออมเพื่อสร้างหลักประกันไม่สามารถนำเสนอร่าง พ.ร.บ. กองทุนบำเหน็จบำนาญแห่งชาติได้ 2) การพัฒนากองทุนเพื่อวิสาหกิจชุมชนทำได้เพียงเป็นข้อเสนอในกระทรวงที่รับผิดชอบ 3) การเพิ่มมูลค่าที่ดิน และ 4) การพัฒนาจัดทำฐานข้อมูลตำบล

เมื่อพิจารณาผลของการดำเนินการที่ทำได้แล้วรวมทั้งที่ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ จะเห็นว่ากิจกรรมที่ดำเนินการเป็นเพียงกิจกรรมย่อยที่นำสิ่งที่มียุติมาปรับปรุงกฎระเบียบเท่านั้น ไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ จึงไม่สามารถระบุได้ว่าผลงานที่สำคัญ (key result) ที่เกิดขึ้นคืออะไรและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานจึง

ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายการปฏิรูปประเทศ ตามมาตรา 257

7) การปฏิรูปด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ

ได้กำหนดสิ่งที่พยายามดำเนินการเอาไว้ 5 กิจกรรมได้แก่

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการต่อต้านการทุจริต
2. การพัฒนาการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและระบบคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสที่มีประสิทธิภาพ
3. การพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่รวดเร็ว โปร่งใส ไม่เลือกปฏิบัติ
4. พัฒนาระบบราชการไทยให้โปร่งใส ไร้ผลประโยชน์ และ
5. การพัฒนามาตรฐานสกัดกั้นการทุจริตเชิงนโยบายในการดำเนินโครงการขนาดใหญ่

จากความพยายามดำเนินการใน 5 กิจกรรมดังกล่าวนี้ เกิดผลงานสำคัญคือภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันการทุจริตมากขึ้น กล่าวคือมีเครือข่ายภาคประชาชนป้องกันและต่อต้านการทุจริตใน 17 จังหวัด มีระบบการแจ้งเบาะแสทางเว็บไซต์ที่ประชาชนเข้าถึง ปลอดภัย และใช้งานได้ มีกลุ่มจิตอาสาต่อต้านและเฝ้าระวังการทุจริต เป็นต้น

ผลงานสำคัญดังกล่าวนี้ส่งผลต่อการปฏิรูปประเทศตามวัตถุประสงค์ของ มาตรา 257 ดังตาราง 5

ตาราง 5 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ และการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายการปฏิรูปประเทศตาม มาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ มาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม มาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน มาตรา 257 (3)
1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการต่อต้านการทุจริต - สร้างเครือข่าย - จัดตั้งจิตอาสา - พัฒนาระบบการแจ้งเบาะแส	ไม่ส่งผล	ไม่ส่งผล	มีผลต่อการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

ส่วนผลงานในกิจกรรมอื่น ๆ นั้นเป็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมขององค์กรภาครัฐให้เอื้อและสอดคล้องต่อการป้องกันการทุจริต ซึ่งเป็นการกิจในหน้าที่ของหน่วยงาน ปปช.

(1.3) สรุปผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปประเทศใน 7 ด้าน (1)

การบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศได้ยึดเอาวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปตามบทบัญญัติในมาตรา 257 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2560 ความสำเร็จสูงสุด (Ultimate goal) จากข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์ผลการปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ ตามที่ได้เสนอใน 6.1.1 และ 6.1.2 สามารถแบ่งระดับของผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปประเทศออกได้เป็น 3 ระดับตามเกณฑ์ ดังนี้

ระดับ 1 ผลงานสำคัญบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศหลายประเด็นตามมาตรา 257 (1) (2) และ (3)

ระดับ 2 ผลงานสำคัญอยู่ในทิศทางที่มุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายและมีผลงานสำคัญที่บรรลุเป้าหมายในบางประเด็น

ระดับ 3 ไม่ปรากฏผลงานสำคัญที่อยู่ในทิศทางที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายการปฏิรูปประเทศหรือเป็นเพียงการดำเนินโครงการ กิจกรรมย่อย ๆ ในการพัฒนากระบวนการหรือวิธีทำงานตามหน้าที่ของหน่วยงาน

เมื่อนำผลงานสำคัญของการปฏิรูปประเทศมาพิจารณาตามเกณฑ์การจัดระดับของผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวจะได้ผลดังตาราง 6

ตาราง 6 การจัดระดับผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปประเทศ (1) ตามวัตถุประสงค์ของมาตรา 257

ระดับ 1	ระดับ 2	ระดับ 3
-	1. การปฏิรูปด้านกฎหมาย 2. การปฏิรูปด้านกระบวนการยุติธรรม 3. การปฏิรูปด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต	1. การปฏิรูปด้านสังคม 2. การปฏิรูปด้านสาธารณสุข ¹ 3. การปฏิรูปด้านการเมือง 4. การปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ^{*2}

*หมายเหตุ ¹ ข้อมูลยังไม่สมบูรณ์

^{*2} การปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดินส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการให้บริการซึ่งงานในหน้าที่ที่ต้องพัฒนาระบบภายในองค์กร

จากข้อมูลในการรายงานการประเมินผลการปฏิรูปประเทศทั้ง 7 ด้านพบว่าในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชาชนอย่างมีนัยยะสำคัญ (Big Rock) ของทั้ง 7 ด้านพบว่า ไม่มีกิจกรรมใดที่มุ่งเน้นไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 (1) คือไม่มีกิจกรรมที่มุ่งไปสู่การสร้างความสะดวกสบาย ความสามัคคีปรองดอง การพัฒนาอย่างยั่งยืน และความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมานี้ จะเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่พยายามดำเนินการปฏิรูปประเทศมาแล้วนั้น ยังอยู่ในระยะที่ห่างไกลที่จะถึงจุดที่บรรลุวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปประเทศ

2. สรุปผลการศึกษาการประเมินผลการปฏิรูปประเทศ 7 ด้าน (2)

ในหัวข้อนี้ เป็นการนำเสนอการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสื่อมวลชน ด้านการศึกษาด้านวัฒนธรรมและกีฬา ด้านแรงงานและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และด้านพลังงาน

(2.1) ความพยายามและผลของความพยายามในการปฏิรูปประเทศ (2)

1) การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ

การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจที่ได้ดำเนินการ มีดังนี้

1. มีการพัฒนาระบบให้บริการ SME ACCESS ดำเนินการพัฒนาเชื่อมโยงและบูรณาการข้อมูลและอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้บริการ

2. มีการประชุมเจรจาความตกลงการค้าเสรีระหว่างไทยกับสหภาพยุโรป รวมถึงการขยายการทำความตกลง FTA กับประเทศอื่น ๆ

3. การเชื่อมโยงข้อมูล ASEAN Customs declaration Document

4. มีศูนย์ความเป็นเลิศ (Center of Excellence) ด้านการเกษตรในระดับภูมิภาคทั่วประเทศ

5. มีการปรับปรุงกฎระเบียบ ข้อจำกัด มาตรฐาน และสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ในการส่งเสริมการลงทุน ให้เทียบเท่าประเทศคู่แข่ง โดยคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนได้ออกประกาศระหว่างเดือนตุลาคม – ธันวาคม 2565 จำนวน 19 ฉบับ อาทิ (1) มาตรการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (2) มาตรการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน และ (3) มาตรการส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่เขตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

6. มีระบบการยื่นแบบและชำระภาษีออนไลน์ (e-filing) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการและอำนวยความสะดวกให้ผู้เสียภาษียื่นแบบและชำระภาษีออนไลน์ รวมทั้งเข้าใช้บริการอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ได้สะดวกรวดเร็วและปลอดภัยมากขึ้น

ความพยายามในการดำเนินการดังกล่าว เป็นเพียงการปรับปรุงระบบการทำงานและการให้บริการ และการประชุมข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ มีความสำเร็จในมิติการดำเนินการตามแผนและโครงการ ซึ่งยังไม่มุ่งเป้าหมายสู่การปฏิรูปในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ จึงกล่าวได้ว่าผลของความพยายามในการปฏิรูปด้านเศรษฐกิจยังไม่ส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 ที่จะส่งผลต่อประเทศ สังคม และประชาชน

2) การปฏิรูปด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความพยายามในการปฏิรูปด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

ด้านทรัพยากรที่ดิน: มีการตั้งสำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (สคทช.) ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ของกรมป่าไม้, มีการยกระดับการจัดสรรที่ดินของรัฐให้แก่ประชาชน ช่วยให้เกิดการสร้างงาน, การแก้ไขกฎหมาย การพิสูจน์สิทธิในที่ดิน 1 : 4,000 โดยมี สคทช.เป็นกลไกกลางในการหาร่องรอยการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เพื่อช่วยเหลือประชาชนซึ่งไม่สามารถอ้างสิทธิในการถือครองได้ มีการตั้งภาพถ่ายทางอากาศเพื่อใช้พิสูจน์สิทธิ

ด้านทรัพยากรป่าไม้: เป็นการปรับปรุงกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องคนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ ตลอดจนการผลักดันสิ่งที่เคยพยายามดำเนินการมาก่อนนี้แล้วให้สำเร็จ ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562

ด้านทรัพยากรน้ำ: การจัดการน้ำมีลักษณะของการบูรณาการมากขึ้น มีระบบฐานข้อมูลกลางและการทำงานร่วมกันในระดับลุ่มน้ำโดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและชุมชน ตัวอย่างเช่น การจัดเก็บข้อมูลระดับน้ำ ข้อมูลปริมาณน้ำฝน ที่จะนำมาใช้ร่วมกันได้ผ่านระบบ “One Map” ระหว่างสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ กรมอุตุนิยมวิทยา และกรมชลประทาน

ด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง: ยกระดับการรักษาสิ่งแวดล้อมของทะเลและชายฝั่ง ตัวอย่างเช่น การพัฒนา “ศูนย์อำนวยการรักษาผลประโยชน์ของชาติทางทะเล (ศรชล.)” เป็นกองอำนวยการ ส่งผลให้การปฏิบัติงานเพื่อรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีความคล่องตัวมากขึ้น, มีโครงการเก็บขยะตามชายฝั่งทะเลเพื่อนำไปขายให้เอกชนทำการรีไซเคิล เป็นต้น

ความพยายามปฏิรูปด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้ดำเนินการไปนี้ มีทั้งส่วนที่พิจารณาได้ว่าเป็นการปฏิรูปที่ส่งผลต่อประชาชนโดยตรง และส่วนที่เป็นเพียงการปรับปรุงระบบการทำงาน และส่วนที่เป็นกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ในส่วนที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปที่ส่งผลต่อประชาชน คือ การดำเนินการของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (สคทช.) ที่อนุญาตให้ประชาชนได้ใช้พื้นที่ทำกินในเขตที่อยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้ในลักษณะการออกใบอนุญาตให้ใช้

ประโยชน์ในการใช้ที่ดินทำกิน และอีกความพยายามหนึ่ง คือ การผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562

เมื่อนำผลงานสำคัญของการปฏิรูปประเทศที่ได้ดำเนินการไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ผลงานของการปฏิรูปด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถสร้างผลลัพธ์ที่สำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศได้บ้าง ตามวัตถุประสงค์ของมาตรา 257 ดังผลงานในตาราง 7

ตาราง 7 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายของการปฏิรูปตามมาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ ตามมาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม ตามมาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน ตามมาตรา 257 (3)
1.การออกใบอนุญาตให้ ประชาชนมีที่ทำกินและอยู่ อาศัยในพื้นที่เขตป่าไม้ให้ใช้ ทำประโยชน์ต่อไป 2.การผลักดัน พ.ร.บ.ป่า ชุมชนเพื่อให้คนอยู่กับป่าได้			มีผลต่อประชาชนกลุ่มเปราะบางที่ ได้รับความเป็นธรรม และความ มั่นคงในชีวิต

3) การปฏิรูปด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ

ความพยายามในการปฏิรูปด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ คือ มีการสนับสนุนเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานและองค์ความรู้ให้แก่ประชาชน ดังกิจกรรมต่อไปนี้

1. มีการสร้างกรอบป้องกันการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จและหลอกลวงประชาชน โดยที่ผ่านมา มีการตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ เพื่อทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย การสร้างความสมดุลเท่าเทียม การป้องกันการกระทำผิดในโลกออนไลน์ ตัวอย่างเช่น พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ.2562 หรือ PDPA นอกจากนั้น ยังมีการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ มีการสร้างหลักสูตรการเรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อให้กับนักเรียนนักศึกษา ทั้งยังบรรจุหลักสูตรไว้ในคอร์สออนไลน์ Massive Open Online Course (MOOCs) เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้อย่างทั่วถึงโดยไม่มีค่าใช้จ่าย

2. เทคโนโลยีสื่อสารได้พัฒนาอย่างรวดเร็ว ประชาชนสามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อสื่อสารข้อมูล การทำธุรกรรมผ่านเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็วก้าวกระโดด ทั้งนี้ สถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 ซึ่งทำให้ประชาชนต้องอาศัยอยู่แต่ในบ้าน มีส่วนช่วยให้เทคโนโลยีสื่อสารพัฒนาไปมากด้วย

ความพยายามในการปฏิรูปดังกล่าวนี้ มีขอบเขตการดำเนินการเพียงด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ยังไม่ครอบคลุมถึงความพยายามในการปฏิรูปด้านสื่อสารมวลชน

เมื่อพิจารณาเฉพาะการปฏิรูปด้านเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการวางแผนแนวทางเบื้องต้นของการปฏิรูปที่มุ่งสู่ผลลัพธ์ของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 ใน 2 ผลงานสำคัญ ได้แก่ พ.ร.บ. คุ้มครองสิทธิส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 และการวางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตประชารัฐ หากมีความพยายามปฏิรูปต่อไปจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนี้ เพื่อประโยชน์ต่อประชาชนในด้านความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน การพัฒนาอาชีพ การทำธุรกิจSMEของวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาการเกษตร รวมถึงการป้องกันข้อมูลข่าวสารที่เป็นภัยคุกคามต่อความสงบสุขของประเทศ สังคม และประชาชน จะสามารถนำไปสู่การบรรลุผลของการปฏิรูปตามประเทศตามมาตรา 257 ได้

โดยสรุปผลงานสำคัญของความพยายามปฏิรูปในด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ อาจกล่าวในเบื้องต้นได้ว่าเป็นผลงานที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 ดังตารางที่ 8

ตาราง 8 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปประเทศด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายของการปฏิรูปตามมาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ ตามมาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม ตามมาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน ตามมาตรา 257 (3)
1.พ.ร.บ.คุ้มครองส่วนบุคคล พ.ศ.2562	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	คุ้มครองสิทธิประชาชน
2.โครงการสนับสนุนและการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต (เน็ตประชารัฐ)	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	สร้างความสุขให้ประชาชน

4) การปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา

ในภาพรวมของผลงานความพยายามของการปฏิรูป เป็นเรื่องของการ “ออกกฎหมายใหม่” ทั้งสิ้น ได้แก่ พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ.2561 ซึ่งทำให้เกิดกองทุนช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ทางการศึกษา, พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งทำให้เกิดการสร้างพื้นที่การบริหารและการจัดการการศึกษาเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา โดยมุ่งเน้นการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาในการดำเนินการ, พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการคุ้มครองและดูแลเด็กเล็กให้มีพัฒนาการที่รอบด้านอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง และพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ความพยายามในการปฏิรูปด้านการศึกษาดังกล่าว มีผลงานสำคัญที่มุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 อยู่บางส่วน ได้แก่ พ.ร.บ.กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561, พ.ร.บ.การพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562, พ.ร.บ.ส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ดังสรุปในตาราง 9

อย่างไรก็ตามความพยายามของการปฏิรูปด้านการศึกษายังไม่มีการพิจารณาถึงการปฏิรูปความเป็นพลเมืองไทย ปรัชญาและเป้าหมายของการศึกษา การเตรียมพลเมืองที่จะเข้าสู่การเป็นผ่านของสังคม และการรองรับการพัฒนาประเทศในอนาคต ให้มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ

ตาราง 9 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านการศึกษาและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายของการปฏิรูปตามมาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ ตามมาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม ตามมาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน ตามมาตรา 257 (3)
1. พ.ร.บ.กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561	ยังไม่ส่งผล	มีโอกาสดัดเทียมและลดความเหลื่อมล้ำ	มีคุณภาพชีวิตที่ดี
2.พ.ร.บ.การพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562	ยังไม่ส่งผล	มีโอกาสดัดเทียม	มีคุณภาพชีวิตที่ดี
3.พ.ร.บ.ส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566	ยังไม่ส่งผล	มีโอกาสดัดเทียม	มีคุณภาพชีวิตที่ดี

5) การปฏิรูปประเทศด้านวัฒนธรรม และกีฬา

ความพยายามในการปฏิรูปประเทศด้านวัฒนธรรม ได้แก่การมุ่งพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมให้เป็น Soft Power โดยการสนับสนุนและส่งเสริมการสร้างพื้นที่ลานวัฒนธรรม ลานวัฒนธรรมเมืองแห่งศิลปะและเมืองสร้างสรรค์

ส่วนความพยายามในการปฏิรูปด้านกีฬา ได้แก่การจัดทำโครงการสปอร์ตซิตี หรือการสร้างพื้นที่สำหรับการกีฬา และสนับสนุนการให้ประชาชนเข้าถึงทุกกลุ่มวัย การพัฒนาหลักสูตรเฉพาะสำหรับกีฬาโครงการพัฒนาศูนย์สำหรับพัฒนานักกีฬาและวิทยาศาสตร์การกีฬา

เมื่อพิจารณาถึงการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 ความความพยายามในการปฏิรูปวัฒนธรรมอาจมีส่วนในการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศอยู่บ้าง ในแง่ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสันติทางเศรษฐกิจ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

อย่างไรก็ตามความพยายามในการปฏิรูปด้านวัฒนธรรมยังไม่ได้ยังมุ่งไปสู่แก่นแท้ของวัฒนธรรม ว่าจะปฏิรูปวัฒนธรรมทางจิตใจของคนไทยอย่างไรให้มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ

ส่วนความพยายามปฏิรูปด้านกีฬาอาจกล่าวได้ว่าวางพื้นฐานสำหรับการสร้างโอกาสอันทัดเทียมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในเมือง ในขณะที่ไม่ขยายโครงการไปสู่พื้นที่ชุมชนชนบท อาจส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา

ผลงานสำคัญของการปฏิรูปด้านวัฒนธรรมและกีฬาที่วางรากฐานนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 สรุปได้ดังตาราง 10

ตาราง 10 ผลงานสำคัญของการปฏิรูปประเทศด้านวัฒนธรรมและกีฬาและการบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศ

ผลงานสำคัญ	เป้าหมายของการปฏิรูปตามมาตรา 257		
	ผลต่อประเทศ ตามมาตรา 257 (1)	ผลต่อสังคม ตามมาตรา 257 (2)	ผลต่อประชาชน ตามมาตรา 257 (3)
1.ลานวัฒนธรรม ลานวัฒนธรรมเมืองแห่ง ศิลปะ	มีความสามัคคี- ปรองดอง	สังคมมีความสุข	มีส่วนร่วมในการพัฒนา ประเทศ
2.โครงการสปอร์ตซิตี	ยังไม่ส่งผล	ยังไม่ส่งผล	ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี

6) การปฏิรูปประเทศด้านแรงงานและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความพยายามในการปฏิรูปประเทศด้านแรงงานและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบได้ในรายงานของภาครัฐ โดยเฉพาะการสร้างสภาพแวดล้อมด้านการเพิ่มทักษะแรงงาน ได้แก่ การจัดทำและเชื่อมโยง/แลกเปลี่ยนข้อมูลด้านกำลังคน และให้สอดคล้องกับทักษะสมรรถนะที่ต้องการผ่านระบบ E-Workforce อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า มักจะเป็นความสำเร็จรายกรณีศึกษาหรือโครงการที่มีขนาดย่อมๆ ไม่สามารถนำไปขับเคลื่อนการดำเนินการของกิจกรรมย่อยในภาพระดับมหภาคได้ และเป็นโครงการที่มีอยู่เดิมและนำมาใช้เพื่อการรายงานผล ไม่ได้สร้างกลไกการขับเคลื่อนใหม่ ๆ หรือเป็นการรายงานผลการพิจารณาระหว่างหน่วยงาน ซึ่งไม่ได้นำมาสู่การขับเคลื่อนให้เกิดผลกระทบได้ในวงกว้าง กล่าวโดยสรุปแล้ว ในด้านการเปลี่ยนแปลงในระดับผลลัพธ์ (Outcome) อาจยังไม่ได้แสดงถึงผลลัพธ์อย่างชัดเจน

ความพยายามในการปฏิรูปด้านแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูป(Reform) เป็นแค่เพียงการดำเนินกิจกรรมเล็กๆน้อย ๆ และการปรับปรุงระบบข้อมูลเท่านั้น กรอบทิศทางของการปฏิรูปยังไม่ได้กล่าวถึงการออกแบบเชิงโครงสร้างด้านแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และโครงสร้างแรงงานทางเศรษฐกิจ จึงยังไม่อาจกล่าวได้ว่าความพยายามปฏิรูปประเทศด้านแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ มีผลงานสำคัญที่มุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257

7) การปฏิรูปประเทศด้านพลังงาน

จากข้อมูลในรายงานการศึกษาระบุว่าเป้าหมายของการปฏิรูปด้านพลังงาน คือการลดความเหลื่อมล้ำของธุรกิจพลังงานทุกประเภท

กระบวนการทำงานของหน่วยงานด้านพลังงานทั้งภาครัฐและเอกชน ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้เพราะติดปัญหาด้านกฎระเบียบราชการ บุคลากร ควรเร่งแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากกฎหมายเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการบรรลุเป้าหมายและตัวชี้วัดตามแผนการปฏิรูปประเทศด้านพลังงานกำหนดไว้

ผลสรุปรายงานดังกล่าวนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าความพยายามปฏิรูปด้านพลังงานยังไม่สามารถระบุผลงานสำคัญ

นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่าการปฏิรูปพลังงานพลังงานมีเป้าหมายมุ่งลดความเหลื่อมล้ำของธุรกิจพลังงานทุกประเภท แต่ไม่ได้แนวคิดที่จะปฏิรูปโครงสร้างพลังงานของประเทศแต่อย่างใด เช่น การกำหนดสัดส่วนพลังงานทดแทน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิรูปด้านพลังงานพลังงาน

จึงกล่าวได้ว่าการปฏิรูปด้านพลังงานยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257

(2.2) สรุปผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปประเทศ (2)

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการปฏิรูปประเทศใน 7 ด้าน ตามที่เสนอในข้อ 6.2.1 เมื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยยึดเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 โดยแบ่งระดับของผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปประเทศออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับ 1 ผลงานหลักบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศหลายประเด็นตามมาตรา 257 (1) (2) และ (3)

ระดับ 2 ผลงานหลักอยู่ในทิศทางที่มุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายและมีผลงานหลักที่บรรลุเป้าหมายในบางประเด็น

ระดับ 3 ไม่ปรากฏผลงานหลักที่อยู่ในทิศทางที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายการปฏิรูปประเทศ หรือเป็นเพียงการดำเนินโครงการ กิจกรรมย่อย ๆ ในการพัฒนากระบวนการหรือวิธีทำงานตามหน้าที่ของหน่วยงาน

เมื่อนำผลงานสำคัญของการปฏิรูปประเทศมาพิจารณาตามเกณฑ์การจัดระดับผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว จะได้ผลดังตาราง 11

ตาราง 11 การจัดระดับผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปประเทศ (2) ตามวัตถุประสงค์ของมาตรา 257

ระดับ 1	ระดับ 2	ระดับ 3
-	1. การปฏิรูปด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2. การปฏิรูปด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ 3. การปฏิรูปด้านการศึกษา 4. การปฏิรูปด้านวัฒนธรรม และ กีฬา	1. การปฏิรูปด้านแรงงานและ ทรัพยากรมนุษย์ 2. การปฏิรูปด้านพลังงาน 2. การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป ผลของความพยายามของการปฏิรูปประเทศ ยังไม่สามารถระบุได้ว่า การบรรลุผลตามเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศตามมาตรา 257 มีผลงานสำคัญเพียงบางด้านเท่านั้น ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงขั้นเริ่มต้นของความพยายามที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายของความสำเร็จ จึงควรที่จะพยายามทำการปฏิรูปต่อไปโดยจากกรอบความคิดที่ค้ำประกันแนวคิด (Concept) ของการปฏิรูป (Reform) เป็นสำคัญซึ่งมีความหมายที่กว้างกว่า และแตกต่างไปจากโครงการพัฒนาหรือกิจกรรมการพัฒนา

บทสรุปผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบรรลุผลของการปฏิรูปตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ด้วยกรอบแนวคิดและวิธีประเมินแบบ OKRS โดยยึด เป้าหมายหลักหรือวัตถุประสงค์หลัก รวมถึงผลลัพธ์หลัก ตามมาตรา 257 และ 258 พบว่าความสำเร็จ ในการดำเนินโครงการแผนงานหรือกิจกรรม ซึ่งปรากฏในรายงานผลการปฏิรูปเป็นการวัดความสำเร็จ ในเชิงกระบวนการ โดยวัดผลตามตัวชี้วัดเฉพาะที่ได้กำหนดไว้เท่านั้น ยังไม่อาจสรุปได้ว่าผลจากการ ดำเนินการปฏิรูปมีผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะ อย่างยิ่งมีผลลัพธ์หลัก ตามมาตรา 258 และบรรลุเป้าหมายหลักหรือวัตถุประสงค์หลักของการปฏิรูป ประเทศ ตามมาตรา 257 ซึ่งกำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับผลจากการปฏิรูปประเทศที่ต้องเกิดขึ้น ใน 3 ระดับ กล่าวคือ เกิดผลต่อประเทศชาติ สังคม และประชาชนเป็นสำคัญ โดยที่ผลจากการปฏิรูปนั้น ต้องเป็นผลลัพธ์ (outcome) และมีผลกระทบ (impact) ในลักษณะความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลในการปฏิรูปประเทศดังกล่าวคือ การออกแบบ โครงสร้าง แนวทาง รูปแบบ และกลไกการปฏิรูป ประกอบกับเจตจำนงและความมุ่งมั่นจากผู้นำ ทางการเมือง การจัดให้มีกลไกการปฏิรูประดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ และการมีส่วนร่วม ของประชาชน รวมถึงการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และกรอบเวลาดำเนินการปฏิรูป ซึ่งผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทุกภาคส่วนเห็นพ้องต้องกันว่ายังจำเป็นต้องดำเนินการปฏิรูปประเทศ ต่อไป แต่ต้องปรับแนวทาง วิธีการปฏิรูปที่ต้องใช้ความรู้เป็นฐานการดำเนินการ โดยควรมีการศึกษา และจัดลำดับความสำคัญของประเด็นปฏิรูป และดำเนินการเฉพาะประเด็นประเด็นปฏิรูปซึ่งจะส่งผล ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นจุดคานงัดที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอื่น ๆ ต่อเนื่องไป

คณะผู้ศึกษาวิจัยฯ มีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายที่สำคัญคือการกำหนดเป้าหมายของ การปฏิรูปและการดำเนินการปฏิรูปที่คำนึงถึงการบรรลุผลสัมฤทธิ์อันเป็นเป้าหมายดังกล่าวเป็นสำคัญ ผู้นำทางการเมืองและผู้บริหารต้องมีเจตจำนงทางการเมืองที่ชัดเจน ประกอบกับการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ใช้ประชาชนเป็นศูนย์กลางหรือแกนหลักในการปฏิรูป โดยเฉพาะประเด็นปฏิรูปทางสังคม และมีผลต่อประชาชนโดยตรง เช่น สาธารณสุข, มีการศึกษาวิเคราะห์และดำเนินการปฏิรูปโดยฐานองค์ ความรู้ โดยเน้นเรียนรู้แบบอย่างที่ดี บทเรียนจากทั้งต่างประเทศและประเทศไทย มีการจัดลำดับ ความสำคัญของการปฏิรูปโดยอาจกำหนดเป็นแผนการปฏิรูปประเทศในระยะใกล้ ระยะกลาง และ ระยะยาว ประเด็นปฏิรูปในระยะเร่งด่วน เช่น กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม การบริหารราชการ แผ่นดินที่เน้นกระจายอำนาจ การศึกษา สาธารณสุข การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, จัดโครงสร้างกลไก การปฏิรูปให้องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ปฏิรูปเป็นการเฉพาะ และจัดสรรทรัพยากร (งบประมาณ บุคลากร) ให้สามารถทำงานบรรลุผลได้จริง รวมทั้ง กรอบเวลาดำเนินการปฏิรูปที่เพียงพอสำหรับ ดำเนินการและวัดผลสำเร็จได้

นอกจากนี้ มีข้อเสนอแนะในเชิงการบริหารจัดการ โดยเน้นที่การสื่อสารเพื่อมุ่งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน และข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัยอนาคตศึกษา และการให้ความสำคัญในการนำผลวิจัยไปกำหนดทิศทางทางปฎิรูปประเทศในอนาคตต่อไป